

TOMMI KAKKO

Walesin fantastinen filosofiasirkus

How the Light Gets In -festivaali Hay-on-Wyen kylässä Walesissa yllätti kokoneenkin konferenssikävijän. Kun kävelin maailmanpyörän ja karusellin ohitse telttapaikalleni, peilisalin takana illan esitystään varten venyttelevä akrobaatti iski viekoittelevasti silmää. Huvipuistoalueen vierestä sai ostaa burgeriaterian, hippien artesaanituotteita ja halutessaan myös makoisan ginijuoman. Baarissa istuessani silmäni pisti ohi pyyhäلتävä miekkonen kirkkaissa pellehousuissa. Nämä eivät olleet tavalliset filosofiakinkerit, jossa ujut nuoret miehet ja naiset lukevat hiljaisella äänellä monisyisiä argumenttejaan ennen kuin irti päästetään hieman höpsö mutta valloittava plenaristi. Tämä oli sirkus, jossa filosofian tuli yhtä lailla viihdyttää kuin valaista kuulijoitaan.

Valitsin ensimmäiseksi kosketuksekseni tapahtuman tarjontaan session otsikolla ”Beyond Words”. Brittifilosofi Hilary Lawson ja Emma Borg sekä yhdysvaltalainen antropologi Daniel Everett keskustelivat kielen voimasta kuvata maailmaa ja välittää siitä totuuksia. Seitsemättä kertaa järjestetyn How the Light Gets In -festivaalin perustaja Lawson vetosi kuulijoita jättämään taakseen vanhanaikaiset referentiaaliset kielikäsitykset, Borg totesi kielellisen käänteiden olleen huono idea ja Everett kertoi tarinoita kokemuksistaan Amazonin heimojen parissa: lavalla istui antirealisti, realisti ja kulttuurirelativisti. Sessioiden formaatin mukaisesti jokainen sai muutaman minuutin esittääkseen väitteensä, minkä jälkeen keskusteltiin parista ennalta määrätystä temasta ennen loppupuheenvuoroja.

Realisti Borg oli väittelyssä helisemässä. Lawson painotti, ettei realisti muutu heti relativistiksi hylätessään ajatuksen maailmasta kielen ja ajattelun ulkopuolella. Realismi oli hänen mielestään jopa vaarallista, sillä realistin ajattelu perustuu yksisilmäiseen näkemykseen totuudesta. Aiemmin lähetyssaarnaajana toiminut Everett komppasi totuuden käsitteen filosofiassa olevan valittava jäännös uskonnosta. Aisaparin näkemykset olivat yllättävän yksinkertaisia: jätämme suurimman osan asioista sanomatta ja maailma on radikaalisti avoin merkitykselle. Lawson on tutkinut, kuinka rajaamme maailmasta pieniä paketteja rajallisten työkalujemme käsiteltäväksi. Teesi vakuutti, kun Everett toi keskusteluun empiiristä tietoa kaukaisten heimojen ajatusmalleista ja eksoottisista maailmankuvista.

Realismi oli raunioina eikä ollut vielä edes lounasaika. Aiheesta jatkettiin Hannah Dawsonin, Hilary Lawsonin ja John Searlen noustessa lavalle sessiossa ”After the End of Truth”. Nyt oli antirealistin vuoro tutista pöksyissään, sillä brittistohistorioitsija Dawson ja realisti Searle eivät ai-

koneet luopua faktoistaan ja objektiivisista totuuksistaan. Videolinkin kautta paikalle laskeutunut virtuaali-Searle oli mainiossa iskussa korkeasta iästään huolimatta ja pyöritteli tottuneesti Lawsonia: ”En tietenkään ole edellisen puhujan kanssa samaa mieltä yhtään mistään.” Hän vastasi Lawsonin realismikritiikkiin, että oli virhe olettaa pelkän perspektivismiin johtavan automaattisesti realismiin tuhoon. Tulkitsemmehan kaikki totta kai todellisuutta tahoillamme. Hänen mielestään kaikki perspektivismi on triviaalisti totta, mutta se ei tarkoita, etteikö objektiivisia totuuksia olisi olemassa.

Searle lievensi kantaansa hieman ja totesi Wittgensteinin olleen oikeassa huomauttaessaan, että ei ole olemassa ei-kielellistä positiota, josta voisimme arvioida kielen suhdetta maailmaan. Siitä huolimatta hän painotti, ettemme voisi mitenkään toimia maailmassa olettamatta jonkinlaista realismia. Lawsonin kädet viuhuiivat jo tuttuun tapaan, mutta ilkkurisesti hymyilevä Searle toisti alkuperäistä väitettään: ontologisesti subjektiivinen perspektiivi ja epistemologisesti objektiiviset totuudet eivät olleet hänen mielestään toisensa poissulkevia käsitteitä. Realismi oli pelastettu. Dawsonin kysyessä, oliko holokausti antirealistien mielestä historiallinen fakta vai ei, piti Lawsoninkin painottaa välillä uskovansa ihmismielen ulkopuolella olevan jotain kamaa.

Illan saapuessa saimme nauttia kabaree-esityksistä, ruoasta ja juomasta ja muista mielen ulkopuolella eksistioivan maailman antimista. Parakkisuihkun kautta teltaansa tiensä haparoinut juhlija sai kellistää päänsä suhteellisen tyytyväisenä.

Marx 2.0 ja karnevaaliumua

Seuraavana aamuna yhdysvaltalais sosiologi Steve Fuller esitelmöi otsikolla ”The Future Is Now” ja yritti mulljauttaa yleisönsä käsitystä progressiivisen historiankir-

joituksen vääjämättömästä marssista kohti valaistuneempaa tulevaisuutta. Fullerin mukaan kertomuslulistettu marxilainen ennustus proletariaatin kapinasta teki vaikutuksen Otto von Bismarckiin (1815–1898), joka päätti tehdä asialle jotain: hän rajoitti marxilaisen vallankumouksen teollistumattomiin maihin luomalla hyvinvointivaltion. Bismarckin historiallinen proaktiivisuus marginalisoi marxilaisen ajattelun lepyttämällä kansaa sosiaalietuuksilla ja -avustuksilla. Kun Fulleria pyydettiin ennustamaan tulevaisuutta, hän sanoi haluavansa osuutensa rahoista, joita Googlen kaltaiset yritykset tahkoavat myymällä henkilökohtaisia tietojamme. Hyvinvointivaltion purkamisen vastustamisesta kyselleet saivat kuulla, että tarvitsemme Marxista version 2.0 estääksemme täystuhon. Valitettavasti vapaaehtoisia tai ehdotuksia Marxin toisen tulemisen henkilöitymäksi ei yleisön joukosta löytynyt.

Lounaan jälkeen lauteille kipusivat brittikirjailijakirjailija Warren Ellis, fyysikkolegenda Sir Roger Penrose ja koneälyproffia Sir Nigel Shadbolt aiheenaan tekoälyn uhkakuvat ihmiskunnalle. Kolmikko oli yksimielinen: tekoäly ei ole mahdollinen emergentti ominaisuus pelkkiä laskutoimituksia tekevissä koneissa, ja tietokoneiden ohjelmistojen uhat ovat fantasiaa ja projektiota. Penrosen ja kumppaneiden kanta oli pienoinen yllätys, sillä Stephen Hawking oli juuri kertonut mediassa näkemyksiään tekoälyn mahdollisista vaaroista. Hawkingia opettanut Roger Penrose on luultavasti yksi harvoista tiedeyhteisön jäsenistä, jolla on tarpeeksi auktoriteettia todeta Hawkingin olevan väärässä.

Ellis tuumasi koneiden osaavan oppia, mutta niiden oppiminen on terminaattoriskenaarioita huomattavasti tylsempää tekoälyä. Penrose suostui siihen, että pikkuaivoja olisi ehkä mahdollista mallintaa, sillä siellä tapahtuva toiminta ei ole tietoista. Itse tietoisuuden luonteesta ei tullut selkeyttä, mutta Penrose tarkoitti selvästi mekaanisesti oppittuja taitoja, jotka muuttuvat harjoituksen myötä automaattisiksi. Herrat totesivat vielä johtopäätöksissään, että tekoäly ei ole vaaraksi ihmiskunnalle, mutta ihmiset voivat olla vaaraksi sekä toisilleen että mahdollisesti tulevaisuudessa syntyvälle heikollekin tekoälylle. Ehkä tietokoneet tarvitsevat suojelua ihmisiltä eikä päinvastoin. Lopuksi mietittiin, pitäisiköhän meidän huolestua enemmän koneiden humanisoinnin sijaan siitä, että ihmisiä dehumanisoidaan.

Kolmpäisten paneelien ja luentojen lisäksi festivaaleilla oli mahdollisuus osallistua pienimuotoisiin seminaareihin. Valitsin näistä Richard Bentallin vetämän hallusinaatiotyöpajan, jossa esiteltiin uusinta tutkimusta aiheesta. Keskustelimme seminaarin annista uusien tuttavien kanssa pitkälle iltaan. Kellon lyödessä yksitoista meidät keskeytti joukko karnevaalivarustukseen sonnus-

tautuneita hulluja. Jahka heidän tanssinsa ja kakofoninen soittonsa oli saanut väkijoukon huomion, he ilmoittivat olevan ”Midnight Mayhem” -session vuoro. Löysimme pian itsemme täpötäydestä kynttilöin valaistusta teltasta, jonka päädyssä istui kaksi tunnettua filosofia ja pullo punaviiniä. Pimeydestä ilmestyneet satyyrit ilmoittivat pienessä maistissa oleville filosofeille, että illan aihe oli ”Beauty or Brains”. Filosofien tehtävänä oli huvittaa bakanaalista joukkoamme puolustamalla joko estetiikkaa tai tieteellisiä faktoja. Kepeiden loukkausten ja naljailun lomassa raikuivat nauru ja aplodit. Laseja kohotettiin moneen otteeseen. Poliittisen korrektiuden airueen loukkaannuttua ja poistuttua melodramaattisesti teltan tunnelma keveni entisestään. Viinipullon vetäessä viimeisiään ei ollut selvää, kumpi väsyneistä filosofeista oli voitolla. Ehkä voittajia olivat pimpparautaa kilistellyt hevosnaamioinen narri ja keskiaikaiseen hörhelöasuun puukeutunut huilisti, jotka katosivat soitellen takaisin Hayn yöhön.

Totemistiset maailmanpyörät

Olin nähnyt vain pienen osan festivaalin tarjonnasta, ja näkemättä jääneet puheet ja keskustelut kalvoivat mieltä. Ennen paluuta ehdin kuitenkin vielä aamun paneelikeskusteluun ”Rethinking Capital”, joka käytiin brittimarxisti Alex Callinicosin, John Majorin hallituksessakin vaikuttaneen Stephen Dorrellin ja taloustieteilijä Paul Krugmanin välillä. Taloustuntijoiden maalailut olivat tuttuun tapaan synkkiä, mutta vasemmalle kallistuneet Callinicos ja Krugman löysivät tilanteesta jotain aihetta optimisimiinkin. Jos Kreikka eroaa eurosta ja menestyy, herrat tuumasivat, vasemmiston nousu Euroopassa on taattu. Tiedossa on heidän mukaansa aitoa poliittista ja taloudellista nahanluontia, jos ja kun tilanne päästetään tarpeeksi pahaksi. Talouden nobelisti Krugmania kuunnellessani mietin Steve Fullerin kaihoisaa kutsua uudelle Marxille.

Rataliikenteen lakko oli uhannut maata konferenssin ensimmäisen viikon ajan, mutta saimme kuulla lakon peruuntuneen lähtöpäiväksi. En ollut ehtinyt käydä maailmanpyörässä, karusellissa tai liukumäessä. Sirkusesitysikin jäi näkemättä muiden kiireiden takia. Filosofiaa sen sijaan näin ja kuulin runsaasti. Jäin junamatkalla miettimään, mihin filosofiakonferenssi tarvitsee sirkushuveja, jos se tarjoaa kävijöilleen maailman johtavien filosofien ja ajattelijoiden mietteitä. Tulin siihen johtopäätökseen, että maailmanpyörät pystytettiin toteameiksi muistutamaan meitä ulkomaailman tahmaisesta kourasta, joka yrittää aina tunkeutua filosofian reviiirille tekemään tuhojaan. Festivaali kesti kymmenen päivää, mutta ehdin nähdä niistä vain kolme. Luoja tietää, millaiseksi meno yltyi kemujen todella päästessä vauhtiin.